

„Le Trident“

НАДЗВИЧАЙНЕ ЩОДЕННЕ ВИДАННЯ

ПРОЦЕС

ПЕРШИЙ ДЕНЬ

ІЗ ЗАЛИ СУДУ.

Невелика зала суду, одна з тих зал, де відбуваються лише спеціальні процеси, які викликають особливий інтерес; публіки повно, по береги. Здається, при всьому бажанні не можна втиснутися, але публіка все йде та йде, пробиваючися через гостру потрійну контролю.

Пануюча пієтета, в якій майже зовсім тоне масивна золочена стеля, зразу не дає можливості добре з'орієнтуватися, але далі звикле око розбирає на головних місцях суддів в червоно-чорному убранні, ліворуч від них масивну постать Прокурора.

Під ним непорушна постать Дружини Покійного в жалобі і полк. Петлюри, а праворуч, просто проти прокурора, на тій же висоті вимальовується між трьох поліцаїв незначна, нервова постать Шварцбарда.

Він сидить в спеціально відгороженій льожі, в сірому елегантному убранні, худорлявий, верткий і все звернений неначе з чемним покліном в бік голови суду.

Рудовате волосся, гладко зачісане, гострий ніс і сірі очі, що надають обличчю мало жидівського, але в профіль різко виступає похиле чоло дегенарата, вуха, що цілком зрослися з головою і взагалі всі ті риси, що найлекше студюювати по творах Ломброзо.

Під ним на долині масивна, але мало імпозантна постать його оборонця Тореса. Широка чорна тога французького адвоката лежить на ньому неохайно і поруч з ним дивно вимальовується для українського ока в таких же середньовічних тогах ціла низка його помічників з адвокатом Розенгольцом на чолі.

В глибині, під самими суддями, за столом, адвокати цивільного позову. З краю Вільм, старий і спокійний, з обличчям римського сенатора часів упадку імперії, за ним нервова постать Кампінчі, куміра Парижу, який вмів бути елегантним, навіть в незаграбній тозі, далі їх помішники і, одні в цивільному, — варшавський адвокат Познанський і Київський Яковлів.

Далі вповодж залі зліва — сіра маса

присяглих, а з права — некоронована королева Франції, головний нерв французького життя — преса.

Дивно глянути на цих справжніх королів пера, що зібралися сюди для маленького сіренького чоловічка, які чемно і по приятельськи розмовляють між собою, хоча в своїх органах часто кваліфікують противника дуже несмачними епітетами. А далі публіка... Власне не публіка, в загальному розумінні, а два табори людей, які перемішані між собою, все заховують могутній моральний звязок з тою чи іншою трибуною — з прокурором чи обжалованим.

Французів мало. Їх майже немає. Жидівські обличчя мішаються з українськими і часто той чи інший, почувши прізвиська свідка, що голосно викликає пристав, нервоно відсувається від свого сусіда. А свідків без кінця. Одне за одним з тяжкою бідою вимовляє урядовець незнайомі барбарські прізвиська і часто присутні помагають йому їх відчитати. Викликані по одному встають і виходять. Де-які спокійно і самопевнено. Де-які схиливши голову, стараються вислизнути непомітно. Чому? Коли вони переконані в невинності свого героя.

Де-які імена викликають рух публіки то української то жидівської. Зільберфарб, бувший член Центральної Ради примусів обернутися не одну голову. При іменах українських генералів та міністрів жидівська частина встає і оглядається, але розчаровано спускається на місця, не пізнаючи в цих цивільних людях з спокійними і важливими обличчями героїв української боротьби. Імена проф. Ейнштейна і Максима Горького викликають веселі жарти французької частини присутніх, але ні ціх і ні інших знаменитостей, що рясно прикрашають листу свідків, не оглується.

За останнім свідком зачинилися двері. В залі загальний рух і голова відкинувшись втомленим рухом на спинку крісла, звертається до Шварцбарда. Панує мертва тиша.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Досить хмура, напівтемна зала, повна вщерть. В червоних мантиях судді, прокуратор, в чорних рясах з білими комірцями — адвокати, помішники їх судові урядовці. Це перш за все кидається в очі нам, українцям, що звикли за царських часів бачити уніформи, а за часів Української Держави — прості демократичні одяги суддів і фракки адвокатів.

Решта — так, як і в нас: присяжні — 12, більшість — люди старшого віку, сиві, поважні; кілька молодих облич. Вбивця — Шварцбард. Низче середнього зросту, волосся світле, маленькі вуси. Обличчя звичайне, подібне до тисячі інших облич наших українськи жидів. Тримається рівно, по військовому, блідий, голос з початку трітмить, потім міцніє. Говорить по французькому швидко, але з неправдивим акцентом. Знає німецьку і російську мови. Президент дає йому повну можливість висловитися. Оповідає про атентат з захопленням, з садичною насолодою, сміється, кепкує:

— Я стрілив п'ять разів зряду. Старався добре влучати тай не трудно було, бо був біля Петлюри близько. Бачив, що хитається, падає, стогне. Щоб упевнитися чи зовсім вбив, заглядаю в очі; бачу — тускнуть і під лоба завертаються. Корчиться в судорогах. Так, дійсно, вбив на смерть. Дійсно, зрадів, як ствердили мені, що вбив іменно Петлюру.

Обіймаючи за ший жандарма, показує як він обняв поліційного агента, що сповістив його про смерть Петлюри. — Публіки не було біля мене. Публіка не любить щоб стріляли; зараз — в розтіч, як мухи. —

Виконавши своє діло передав агенту револьвер. Огидне і страшне вражіння робить убійник. Справжній чекист, саліст.

Завіщо вбив Петлюру?

— Петлюра робив погроми жидів. З своїм військом, що складалося із Січовиків — це австрійські полонені, що на Україну пішли битися з Росією як вони билися з антантою на німецькому фронті — та з гайдамаків — цих людей

«без віри і закону». Українська армія ні нащо добре не здатна; вона лише погроми робила, Україна — то край погромів. 300 літ підряд не перестаючи ідуть ці погроми, — з часів Б. Хмельницького, Залізняка, Гонти аж до внука Хмельницького — Петлюри.

Але ж свідки, документи, навіть деякі жида не обвинувачують Петлюру, — вказує Голова Суду.

— То Петлюра для закордону видавав накази, а на Україні робив мовчки погроми. Так як Пилат — умивав руки».

— Чи був Петлюра організатором, чи інспіратором погромів, чи лише терпів погроми, чи не мав сили боротися, — питає Голова.

— То все одно. Петлюра є винний і край.

Далі йдуть екскурсії в історію людства, жидівства, біблія, пророки і т. и. Вразіння таке, ніби чоловік вивчив це все: тепер на іспиті відповідає: Тепер вже не сміється. Вдає дуже схвильованого до того, що ніби голос йому відбірає. Комедія, підготовлена зараніше.

Після запитів Президента і адвоката Кампінчі, стверджує, що він анархист.

— Спершу був соціалістом, а тепер я — анархист.

— Чи знає Володіна?

— Так, знайомий.

Далі, встановлюється, що цей герой-местник сидів у Відні року 1908 чотири місяці у каторжній тюрмі за кваліфіковану крадіж. Як це сталося? — У відповідь знов історія погромів, з Балти починаючи, та ще за царських часів. На пряме запитання відповіді немає. Адвокат Кампінчі зазначає з цього приводу присяжним:

«На запитання, чи був під судом і звинувачений Шварцбард дав негативну відповідь. Тим часом у Відні був засуджений до каторжної тюрми за кваліфіковану крадіж, а потім був висланий з Будапешту, як особа небезпечна для власності». Я не хочу робити зайвих труднощів, тут, але коли Шварцбард бажає стати на piedestal національного героя, то принаймні нехай судді знають, що він до цього був злодієм і тюрми скоштував».

— Як Шварцбард у 1917 році попав до Росії та на Україну? Знов виявляється, що він виїхав на французькою військовою місією для «підняття моралі російського війська», а попав туди нечесним способом, назвав себе «політичним емігрантом», дістав за те від російського уряду Керенського пас і безплатну подорож для себе й жінки. А на пароплаві, по дорозі, переводив «шпичину пропаганду», серед французьких вояків. Потім «після революції в жовтні 1917 р. вступив у «російську» то-б-то «червону» армію. Оповів на суді епізод у с. Жидівська Гребля, який надруковано у Новій Ниві» під титулом «Почему я убил Петлюру».

Оборонець Шварцбарда, Торес бажав епізод з тюрмою закрити «амністією» французького уряду, але Прокурор пояснив, що закон про амністію не торкається «чужинців», які були зсуджені судом чужої держави за крадіж, на чужій території». Адвокати цивільної сторони зажадали перекладу всіх паперів, які було взято у Шварцбарда, в тому числі і копії договору Симона Пет-

О 1-й год. дня в залю, що вже була повна по береги, увійшов суд. Вей встали.

Голова суду п. Флорі займає своє місце. Обік нього сидять його помішники. Наліво — прокурор п. Рейно. Посередній салі — Пані Отаманова, вдова С. Петлюри вся в чорному — втілення смутку й скорботи, нерухома, застигла, на очах сльози. Поруч з нею — брат Покійного полк. О. Петлюра. За ними — адвокатура: адв. Кампінчі, тонка фігура, дуже стильна в своєму адвокатському убранні, коло нього адв. Вільм, вже поважна людина з сивою головою, спокійна й ввічлива. Адв. Кампінчі виступає в імені Пані Отаманової, адв. Вільм — в імені брата Покійного. Коло них наш авд. проф. Яковлів. Трохи далі адв. Познанський. Навколо секретарі і помішники.

Направо в оточенню жандарів — вбивці Самуїл Шварцбард. Низенького росту, жвавий, первовий, тип — провінційний. Коли говорить, то страшенно жестикулює й робить гримаси. Французькою мовою володіє дуже але, так що треба напружувати увагу, щоб розуміти те, що говорить. Перед ним унизу його оборонець адв. Торес, який крім свого великого росту, має ще й могутній голос. Але оскільки адв. Кампінчі робить вражіння дуже тонкої людини, з дуже витонченими, але меткими і влучними манерами що-до ведення справи, остільки Торес значно грубший і більш рудиментарний. Коло нього так само його помішники й секретарі.

Наліво — дванадцять присяжних. Серед них більшість поважного віку.

Направо далі — представники французької преси. Там всі місця — а їх більше 20-ти — зайняті.

На салі — сила адвокатів у своїх чорних убраннях. Серед них чимало жінок-адвокатів. Вей вони уважно слухають, бо крім самої справи, їх ще цікавить зустріч таких відомих на цілу Францію адвокатів. Ці адвокати-слухачі сидять, стоять в проходах, понід стінами, словом всюди, де тільки можна стояти. Далі салі заповнена свідками та представниками чужоземної преси, яка сидить заступлена. Є представники майже всіх європейських країн.

Ще далі за бар'єром — публіка. Там набито так, що й протиснутися не можна.

Треба ще сказати, що спереду за президентським столом по під стіною зарезервовано багато місця для представників амбасад і посольств чужоземних: серед них видно китаїців, японців, англійців, шведів, поляків, австрійців, німців то-що.

Салі — повна по береги. Але вона певелика. Найшпичачіше вибрано таку, щоб не пускати багато публіки.

Проте — з першого ж дня видно, що процес має бути дуже голосним.

Голова суду, звертаючись до салі, вимагає заховання тиші і спокою, в протинім разі

він накаже очистити залю. Потім, звертаючись до Шварцбарда, питає його ім'я, роки, прізвище, зайняття.

Шварцбард доповідає — Самуель Саломон Шварцбард, 39 років, часівник.

Вже тут помітно тенденцію Шварцбарда угадати власний вік, бо показав 39 років. Він нарочито плутає дату свого народження з датою народження свого брата, який родився в 1888 році. Але далі — установлюється, що цей Шварцбард — підсудний — народився у 1886 році, що і зафіксовується. Оскільки вік підсудного — 41 рік.

З огляду на те, що є багато свідків, що не знають Французької мови то голова суду установлює порядок перекладів показань свідків, і намічено двоє офіційних перекладачів, яких приводиться до присяги.

Голова суду приводить до присяги — присяжних суддів і після цього оголошує, що склад їх законно установлено. Він пропонує зачитати акт обвинувачення. Секретарь суду оголошує акт обвинувачення. Його читання займає хвилини 20-25, бо акт дуже великий. Текст його ми умістили в вчорашньому бюлетеню.

Після того, як був прочитаний акт обвинувачення, голова суду звертається до Шварцбарда з 2-ма запитаннями:

— Чи підсудний визнає себе винним в злочині?

— Так, відповідає Шварцбард.

— Чи підсудний зарані обдумував свій злочин і готувався до нього?

— Так, відказує Шварцбард.

Після чого голова наказує зробити переклад свідків, як з одної сторони, так і з другої. Ця перекладка триває досить довго, бо свідків багато: присутніх свідків, як тільки їхне прізвище названо, просять покинути залю. Але дуже багато свідків — не є присутніми, особливо з боку обонни. Ця неприємність свідків оборонити навіть прожас.

Перед допитом підсудного адв. Вільм, представник полк. О. Петлюри вимагає, щоб було перекладено статті з «Трибуна», на які при звинуваченні Шварцбард натискає, як на зброю статті, а також щоб було перекладено цю справу, змійти то-що, знайдені у Шварцбарда. Прокання адв. Вільма задоволено.

Після того була оголошена перерва. А коли суд знову увійшов до залі, то розпочався допит підсудного.

Голова суду розпочинає допит. Він говорить до Шварцбарда, запитуючи, на що Шварцбард кляс головою. Голова суду говорить про минуле Шварцбарда, його участь у французькому війську, коли женився, де мешкав в Парижу, коли натуралізувався, то-що. Далі голова переходить до самого факту убивства. Шварцбард продовжує клясти головою; але вже не так рішуче і не так ввічливо. Трохи навіть блідне.

Підсудний зникками голови признає факт обдуманого зарані замислу злочину,

люри з Пільсудським 1920 року та коментатора цього договору. У Шварцбарда знайшли такий документ. Крім того, зажадали подання до суду справи нагороди Шварцбарда орденом. «і справи його натуралізації».

Надзвичайно цікавий і важливий інцидент стався з листом В. Жаботинського. Адвокат Торес заявив протест, що в акт обвинувачення було внесено «висновки української преси». про те, що ніби то Жаботинський не визнає Петлюру винним у погромах. На доказ зачитав листа Жаботинського в повній редакції (лише частина цього листа була надрукована в «Послѣдних Новостях»). Після цього Прокурор піднявся і заявив, що він взяв цитати з статті Жаботинського, яка була

надрукована рік тому назад, де було категорично сказано, що ні Петлюра, ні хто інший з українських діячів не відповідає за погроми, бо не люди винні, а обставини. Це так писав Жаботинський сам, тепер же оголошений лист являється «тим висновком», проти якого Торес протестує, бо Жаботинський на передодні процесу хотів викреслити те, що він рік тому написав. Адвокат Кампінчі зачитав статтю Жаботинського, що була надрукована в 1926 році і висловив здивування, чому цитують листи особи, яка не покликана на свідка. «Жаботинський у Парижі. Чому не кличете його, як свідка? На цьому скінчився цей інцидент, що так сміливо, але невдало підняв Торес.

себ-то слідкування за Покійним С. Петлюрою, вишукування його адреси, ресторації, де обідав Покійний іт.д., але не признає того факту, що стрілив в лежачого Факт, що виявив велику радість при звістці про смерть Покійного Папа Отамана, візнає.

На запитання голови, чи вважає себе підсудний «местником за своїх єдиновірців» — Шварцбард поспішно киває головою.

— Що ж маєте додати, — питає голова. І Шварцбард починає говорити і пояснювати. Говорить але по французьки. Тяжко услідити за словами його думки. Але все його пояснення виглядає так, ніби він його заучив напам'ять і тільки починає його пригадувати та декламувати. Все його пояснення зводиться до того, що він багато чув про погроми і бачив навіть сам особисто. Одним з характерних його показань напр. таке:

Коли він був в Одесі, то до нього прийшов якийсь росіянин, що перед тим був у шпиталю. І цей росіянин йому — Шварцбарду — оновив розмову, яку сам чув у шпиталю від двох військових, що теж були там. Ці військові «білої армії», як виевловився Шварцбард, бо мовили петлюрівці і росіяне — це все одно — хвалилися ніби, що один з них знаєшував кілька десятків жидівських жінок, а другий убив кілька десятків жидів. Ці історії страшенно вразила Шварцбарда і викинула так, що вже відтоді він рішним пометитися за свій народ.

Після своїх мандрівок, — він був вже у Франції, — у 1926 році прочитав в «Посл. Новостях», що Покійний С. Петлюра знаходиться в Парижі. Шварцбард почав розпитувати, чи це правда у своїх знайомих, яких, як він записав, має тут багато серед українських, російських та жидівських кол. Цікаво, як ствердив Шварцбард, росіне дуже вороже ставилися до Покійного С. Петлюри, та взагалі до всього українського руху.

Далі Шварцбард записав, що він дуже цікавиться літературою і тому вчашав до бібліотеки. А тому що Національна бібліотека далеко, то він вчашав до одної бібліотеки в Латинському кварталі.

Отже на початку в липні 1926 року, проходячи по обиді по бульвару Сен-Мішель, він почув українську мову і почав слідкувати за цим людьми, що говорили по українськи. Мавши портрет шпірацій з Лируса, він ніби пізнав в одному з них людину С. Петлюру, і з того часу почав слідкувати ретельно, маючи твердий намір виконати свій злочин. 22 травня він дістав «Мир. Вісти» з портретом Покійного С. Петлюри і маршала Пилсудського, і це чело носив при собі.

А 25-го він вже зміг виконати свій намір, побачивши, ніби, що Покійний С. Петлюра вийшов сам з дому на обід. Одиновидивши Покійного до ресторації, він ніби сам побіг скорше на пошту в отель де Віль кінути зарані на вензай випадок заготовленого листа до жінки, зміст його вже всім відомий.

Вернувшись назад на бульвар Сен-Мішель, він простояв кілька хвилин і побачив, як Покійний С. Петлюра вийшов з ресторації, Шарт'є і направилися до Сен-Мішеля по вул. Раєн. Тоді Шварцбард перебіг Сен-Мішель і став чекати Покійного на вул. Раєн.

І тут Шварцбард оновив саму сцену убивства. Оскільки він раніше говорив досить плутано і неясно, остільки зараз він ввесь перемінявся. Описав цю сцену з таким цілізмом, за таким задоволенням і смаком, що публіка, затаївши віддих, просто дивувалася, як може чоловік з такою присяпністю виконати, як найогидніше убивство. Оповідас Шварцбард, тут детально і дуже ясно. Після деяких речень Шварцбарда — на залі помітно заворушення.

Сцена убивства по словам, Шварцбарда виглядає так:

Коли Покійний С. Петлюра порівнявся з Шварцбардом, то останній, швидко глянувши в обличчя С. Петлюри та на портрет, що мав при собі, ще рішним вивенитися, що це дійсно С. Петлюра. Тому то, вже будучи ззаду, він запитав: «Папа Петлюра?» С. Петлюра обернувся, і це дало доказ вбивцю, і що він не помиляється. Покійний С. Петлюра ніби зробив пашицею погро-

жуючий рух. Але Шварцбард крикнувши: «захистайся саапіше». вигин револьвера. С. Петлюра підняв нашію, але Шварцбард вистрілив 5 разів без спину.

Самозадоволено веміхаючися, Шварцбард каже:

— «Так я стрілив 5 разів, я стрілив певно, як солдат, що вмів стріляти, а я цілюсь добре.»

Ніби після п'ятого стрілу С. Петлюра упав. По словам Шварцбарда Покійний С. Петлюра не сказав ні слова. Всі слова С. Петлюри, що були в пресі, не одновідають дійсності. Можливо, каже Шварцбард, що С. Петлюра скрикнув тільки пось в роді «ай» чи «ой»; це був викрик болю та конвульсій.

— Коли я побачив, що він упав, — каже Шварцбард, — то вже знав, що всі п'ять куль добре влучили, бо я добре стріляв. Тоді я розридив свій револьвер, стріляючи в землю, щоб понасти не в публіку, бо ж я стріляв автоматичним револьвером.

На залі заворушення.

— Далі я глинув ще на С. Петлюру, що лежав горілиць сбік тротуара на мостовій і ще здрігався конвульсивно, глинув, щоб переконатися, чи я його вбив. Я помітив, як заколотилися його очі.

На залі ще більше заворушення і шепіт.

— Що ж до публіки на вулиці — продовжує із запалом Шварцбард, який дивно усміхаючися, — то вона, знаєте, як мухи, порозбігалася. Бо ж коли стріляють, то, розумієте, публіка не буде стояти на місці. Потім вже, коли я кінчив стріляти, до мене підскочив поліцейнт і запитав: «Що вже?»

— Так, одновіт. — То давай сюди твою зброю. — Я йому віддав револьвер, сказавши: — Я убив великого вбивцю.

— Але, додає Шварцбард, і ще ман сумнів, чи дійсно я забив Петлюру чи ні. І тільки в комісаріаті, куди мене відправили, коли прибіг поліцейнт і сказав, що тяжко поранений С. Петлюра номер в шпиталі, тоді і це міг захопати своєї радості. Я скочив на шию поліцейнтоні і сердечно стиснув його руку за приємну для мене новину.

На залі останні записи Шварцбарда викликає вже більш як огиду, більш як здивування.

Голова запитус:

— Отже ви визнаєте своє бажання вбити, слідкування, за зарплатне обдуманий намір злочину?

— Так, так, поспішно одновідає Шварцбард.

Поводження Шварцбарда підчас оповідання, його жестикуляція, якийсь охляплення, посіх у оповіданню звертають увагу всієї залі.

Голова переходить до запитань по окремим деталям.

Шварцбард признає, що при такому стрілі він голорив: «оце за погроми, ще за убивства».

На запитання, чи признає підсудний, що стрілив до лежачого, Шварцбард, каже, що ні, але коли голова записав, що є ж свідки, які показали, що Покійний С. Петлюра упав після 2-го чи 3-го стрілу, а решти стрілів Шварцбард направили вже до лежачого, то підсудний записав, що стрілив в падаючого і що добре цілюв, але ні разу в лежачого.

— Але здається акт вкриття тіла Покійного, записав голова, протирічить вашим твердженням.

Після цього голова оголошує перерву на деякий час.

Після перерви голова торкається головного питання, питання погромів.

— Яким чином ви знаєте, що погроми були організовані С. Петлюрою?

Шварцбард починає оповідати. Говорить багато, починає з того, що ще Хмельницький, Гонта, Залізняк різали жидів на Україні. На його думку Симон Петлюра це «виук Хмельницького». Шварцбард каже, що він був на Україні в 1919 і у 1920 роках і сам був свідком страшних звірств і погромів. Українське військо, на думку Шварцбарда, — це гайдамаки і бандити, що ніколи не боряться одерто, а лише підступом, живуть грабіжництвом і насилують жінок, убивають старих і молодих. На протиз і 3-х віків українці тільки і займають-

ся тим. С. Петлюра був провідником цих убійниць. 500.000 жидів було шпірано за цей час.

Шварцбард каже, що укр. армія складається з двох частин — з Галичини з колишньої Австрії і гайдамаків з України. Всі вони ніби поєшли на руках нашіті смуги з нашою: «бий жидів — спасай Україну».

Далі Шварцбард оповідає, що в 1919 році трапилися найбільші і найстрашніші погроми. Одного з них він був очевидцем.

— Але які докази, питає голова, ви маєте, що власне С. Петлюра є автором їх?

— Бо вони тривали три роки — оповідає підсудний. І тоді ж Петлюра був на чолі війська. І він толерував погроми.

— А чи жив сам під'южуваид о погрому, чи просто доуускав?

— Це все одно, — одновідає Шварцбард.

— Але ж С. Петлюра, як виявляється, був завжди доброзичливий до жидівського населення.

— Це легко сказати, — відновідає Шварцбард.

— Але ж с його накази, розпорядження і т. п. Врешті, с діючи жидівські, які кажуть, що Петлюра не тільки не робив погромів чи під'южував, але навпаки, заборонив євуро й карав винних.

— Я про це не знаю, — одновідає Шварцбард. У 20 віці не можна наказувати робити погроми, але їх доускають. І коли офіційально Петлюра спростовував факти погромів, видавав накази і розпорядження, то це для Європи, для закордону, але там скритно (en cachant) він доускав, бо погроми продовжувалися.

Голова питає, чи знає підсудний такого Володіна. Шварцбард признається, що знає. На запитання чи питає підсудний у Володіна адресу С. Петлюри, Шварцбард відновідає, що він питає цю адресу у багатьох своїх знайомих і що певне хтось із його знайомих питає і у Володіна.

Що ж до погромних статей у «Трибуні» — то Шварцбард записав, що в цьому органі містилися дуже «маленькі фрази», які викликають почуття антисемітизму. Які ж ці фрази — Шварцбард не сказав.

Далі голова записує, за що і як Шварцбард був засуджений у 1908 році у Відні.

На це Шварцбард починає плутати і оповідає приблизно таке: після погромів 1905 року, коли в його батьків було погромлено, то він вийшов неспішно закордон, а саме до Чернівців (тодішня Австрія), перебував там деякий час, потім був у Будапешті, потім ще в кількох містах. Роботу найти було важко, він біднував страшенно. Далі він і кілька з ним безробітних пішли пішки до Тиролю. І профіювали 38 кілометрів були спільно потомлені. Десять знайшли низьке азиль, де й примістилися. Вони всі були молоді ще, як каже Шварцбард, він ще тоді був неповнолітній, бо мав 20 років, — без паперів, без нічого. Якимсь чином він опинився в кімнаті, ключ віддав льонкаві, і його ніби потім було заарештовано і засуджено.

Він мав при собі шпикку німецького автора Штірнера і ще якогось одного автора-анархиста.

Його легенда якийсь неспішно виглядає, і зовсім не дає пояснення тому, чому власне Шварцбарда було засуджено Віденським судом на 4 місяці каторжних робіт.

Про свої «художества» в Будапешті, за які його було виселено поліцією, Шварцбард, не оповідає, а вважає, що це сталося в наслідок того, що він мав при собі тільки одні дві книжки. Отже виселення сталося без причини.

В цей момент адвокат підсудного Торес, щоб виправити недобре вражіння від віденських і будапештських нечесних справ свого клієнта, взяв слово і записав, що він вважає свого клієнта цілком нормальною і здоровою людиною і не розуміє, для чого свідчий власне наказав зробити експертизу розумових здібностей Шварцбарда. В додаток читася Торес свій лист до свідчого в цій справі, про який в свій час писалося в газетах.

Далі адв., Торес, зауваживши, що в акті обвинувачення прокурор умістив призвище відомого жидівського ділака п. Жаботинського серед осіб-жидів, які вважали С. Петлюру непричетним і невинним у справі погромів на Україні — вважає, що це не так, бо ось в «Посл. Нов.» недавно п.

Жаботинський умістив акта, який протиріччю твердження прокурора. Попросивши дозвіл прочитати переклад цього акта, авд. Торес голосно його доводить до відома суду.

На це прокурор відповідає, що він при складенні акта обвинувачення взяв за підставу статтю п. Жаботинського, уміщену в американській нью-йоркській газеті з приводу убивства С. Петлюри, яка цілком відповідає тому, що вміщено в акті обвинувачення. Коли ж п. Жаботинський еволюціонував, то хай він приїде сюди і пояснить причини цієї еволюції. До того ту статтю написав п. Жаботинський сам і вона може бути підставою для акту обвинувачення, в той час, як лист зачитаний авд. Торесом є лише думки з приводу своєї ж статті.

Після прокурора авд. Камінічі забирає слово і читає штиги із попередньої статті п. Жаботинського, які справді протирічать наведеним авд. Торесом словам того ж п. Жаботинського.

Це перша поразка авд. Тореса, яка вплинула на салю, бо справила враження. Далі авд. Камінічі, звертаючись до Шварцбарда, каже, що підсудний на першому допиті у слідчого, на запитання, чи не був колись під судом, одновів негативно, отже утаїв віденську історію. Але зараз є документи, доставлені австрійським посольством.

По друге, перед хвилиною, пояснюючи, як він потрапив у Відні під суд, Шварцбард заявив, що був у 1908 році неповнолітнім, бо мав тільки 20 років. Це не є можливим, бо народився він, як вранці сам признався у 1886 році — і таким чином у 1908 році мав не 20 років, а 22, себ-то був повнолітнім.

Шварцбард у відновідь плуває, цюсь говорючи про свої анархістичні переконання.

Авд. Камінічі — Чи признасте себе анархистом?

— Так, — після вагання признається Шварцбард.

Далі авд. Камінічі запитав, що Шварцбард у 1917 році виїхав до Росії на пароплаві «Мельбурн» з французькою місцією і тоді ж на пароплаві, по твердженню Шварцбарда, пробував агітувати на користь більшовиків.

Шварцбард відповідає, що він дійсно, ніби на запиток Керенського рішив виїхати до Росії, щоби «захистити революцію». Але він мав їхати із своєю жінкою, що тоді була нареченою і що треба було документів. Отже вони отримали у рос. консула в Парижі документи, а зазначенням — «політичний емігрант», а це означало все — і соціаліст і революціонер і анархист. Але пропаганда ніякої не вів, бо увесь час перебував хворий і не покидав ліжка.

Авд. Камінічі питає, чи був Шварцбард у червоній армії.

— Шварцбард каже, що ні, що він прибув і вступив до армії рос. у вересні 1917 року, коли ця армія не була більшовицькою.

Торес, бачучи неясні відповіді свого клієнта, забирає слово і відповідає, що справді документи Шварцбарда не могли не звернути уваги військового командування, яке поставилося з певною резервою. Що ж до вступу до армії, то більшовицький переворот стався у жовтні 1917 року, і в вересні, мовляв, більшовиків ще не було.

На це Камінічі живо одновів, що «розу містять ці деталі найкраще знати авд. Торесові, хоч вони відомі всім, але Шварцбардові, який признався, що є анархистом, трудно бути в іншій армії, як не більшовицькій».

Авд. Торес каже далі, що тому австрійське посольство повідомило про минуле Шварцбарда у Австрії і в Будапешті, що ніби Петлюра користувався послугами Австрії, у своїй боротьбі проти Росії — себ-то прот Франції. Що ж до засудження Шварцбарда, то воно, по словах п. Тореса, не має значення, бо французький уряд видав амністію, яка покрила ніби ці гріхи Шварцбарда. У Парижі відомо дуло про те, що Шварцбард був під судом.

Відносно ж Будапешту авд. Торес заявив, що то справа не важлива, бо суду не було: Шварцбард був виселений з

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТИ ГОЛОВНОГО ОТАМАНА

Минулої неділі Т-во Українських Вояків, а разом з ним і вся укр. колонія в Парижі, святкували наше військове свято Св. Покрови. В українській православній церкві після урочистої служби Божої відправлено було нахахду по всіх, хто поліг за волю Отчизни. Потім присутні подалися на кладовище Монпарнас скласти свою шану могилі Головного Отамана. На могилу, оздоблену свіжими квітами,

покладено було вінок від Т-ва українських воїнів. Далі відправлено нахахду за спокій душі Симона Петлюри. Сумна церемонія, прекрасна в своїй простоті, закінчилася співом національного гімну, а сумні мелодії похоронного маршу, «Чуєш брате мій» — дали вихід тому почуттю, яке об'єднало укр. громадян над могилою Головного Отамана.

З П Р Е С И

Пресова кампанія у Франції — розпочалася ще перед процесом. Французька преса дуже живо ставиться до судової розправи, і кожна газета по своєму аналізує, освітлює, передриінає всю справу. Загально кажучи, сьогодні ми вже можемо побачити три групи публічної французької опінії: одна — що ставиться до нас і нашої справи прихильно, — друга — що ставиться неприхильно, а подекуди й вороже, і нарешті — преса, що не має свого політичного обличчя, яка ставиться ніби безсторонно, не стаючи ні на той, ні на инший бік.

Дуже рішучу статтю умістив «L'Avenir» за підписом п. С. де Жіне в числі з 17. X. 27 р. під заголовком «Убивство Петлюри не є жидівською посяганням». Автор статті каже, що помиляються ті, хто уявив собі Шварцбарда, як «местника» за кривди, жидами понесені, як людину, що просто дійшла до одчаю після тих страхіть, що бачив, то-що, — бо —

«це не так».

Далі автор дуже глибоко і правдиво аналізує життя розгромив на Україні. Іхню історію, ролю і значення Головного Отамана С. Петлюри в їх припиненню, наводять цитати, декрети та постанови Польовного та Уряду УНР. І після цього аналізу приходять до думки, що

«Справа Шварцбарда — не є справою жидівською».

Бо — на запитання, що штовхнуло Шварцбарда на цей акт — автор статті відповідає

«Він убив, як агент, совітів, це його підкожували. Чому? Тому що від певного часу Україна хвилюється; тому що вже є місцеві заворушення; тому що люди з Кремлю чекають що-хвилі повстання на Україні; тому що вони почували і знали, що в мент убивства, утворюються протести і конспірації, а для викриття їх не вистарчить діяльності ПІУ. Отже треба було вбити того, хто міг би стояти на чолі ширшого повстання проти них. Одні кажуть,

наказу поліції, себ-то адміністративним порядком».

На це прокурор заявив, що справді амністії була така, але вона очевидно не торкається осіб — чужинців, що були засуджені чужинцями судами. Вона була значно раніше перед тим, як Шварцбард натуралізувався у Франції. Отже про амністію й мови бути не може.

Авд. Камінічі додає, що йому не ходить про те, чи була амністія, чи ні, чи виселений Шварцбард адміністративним порядком чи ні, але йому важко установити, яку моральну фізіономію має Шварцбард, що претендує стати на шедестал національного жидівського героя. І ця фізіономія не підходить до героя, бо жив він анархист, був під судом у Відні, у 1908 році, був засуджений на 4 місяці каторжних робіт за крадіж із взломом, крім того виселений з Будапешту теж за спробу привласнення чужого майна.

що Петлюра загубив свої впливи серед своїх коматріотів. Поперше — це неправда. У всіх випадках, він міг стати тою особою, тим пунктом, в якому скрісталізувався би і зцентралізувався би той рух, що з часом став би загальним і поширеним».

«L'Echo de Paris» з тоїж дати містить статтю п. Проно під заголовком «Убивство Петлюри й більшовицький терор у Франції». Автор цієї статті, будучи переконаним в тому, що убивство С. Петлюри — справа рук більшовиків, нав'язує це убивство до умов життя, які утворилися у Франції в зв'язку з перебуванням тут більшовиків та розвитку їхньої діяльності, і то му здебільшого розглядає і убивство і процес з погляду внутрішньої безпеки країни». Автор уявляє, що

«Убивство українського чільного представника це ніщо инше, як одна з маніфестацій на нашій території чорного терору».

І це він пояснює такими словами: «Петлюру справді узяв уряд Москви, а особливо його представник в Парижі, Раковський, — як дуже небезпечного ворога контрреволюційного режиму»...

А щоби не бути голословним, то автор наводить низку документів, що доводять організацію цілого ряду терористичних актів закордоном з наказу Москви. Участь совітів у цій справі — в убивстві С. Петлюри — дан автором з річною безсумнісною.

Треба одмити не невеликий факт, для судової розправи безперечно дуже важливий. Це той факт, що убивці С. Петлюри — Шварцбард, вже був під судом у Відні у 1908 р., де був засуджений на чотири роки тюрми за грабіжну, а далі потрапив на звичайному злодійстві у Будапешті, звідки був виселений.

Про це преса довідалася оце кілька днів. І зробило це враження досить велике, бо факт є завжди фактом».

Після цього авд. Вільм ставить Шварцбардов кілька запитань.

— В яких журналах американських співробітничав підсудний?

Шварцбард. одновідає.

— Чи відомо підсудному, що де-які його речі були в перекладі на рос. мову уміщені в інших журналах?

— Ні, — одновідає Шварцбард.

— Який зв'язок ставить Шварцбард між С. Петлюрою і ПІсуденським, бо ж про це сам говорив, а крім того знайдено в нього копію договору між Україною і Польщею?

Шварцбард неясно одновідає, що про цей договір він вичитав у якійсь часописі (в той час, як у нього на помешканні текст цього договору знайдено переписаним на машині).

Після цього голова закриває засідання і продовження переносить на 2-ий день.